

Ensenyament de la Història i República*

F. Xavier Hernández i Cardona

Professor d'Història de la Universitat de Barcelona

urant els primers decennis del segle XX l'ensenyament primari i secundari va continuar en els paràmetres establerts per la llei Moyano des de mitjans segle XIX. L'adveniment de la Dictadura de Primo de Rivera va comportar un nou canvi de Plans d'Estudis que va afectar novament l'ensenyament secundari. Eduardo Callejo de la Cuesta, ministre d'Instrucció Pública, va promulgar un nou pla d'estudis el 1926, que venia a substituir el de 1903 (*Colección Legislativa de España*, vol. 4, de 1926, Madrid, 1926, pàg. 743-752). La reorganització dels estudis de secundària es plantejaven en dos grans cicles. Primer el batxillerat Elemental, amb tres anys de durada, que havia de garantir una cultura general. El seguia un batxillerat Universitari, també amb tres anys de durada i amb una finalitat propedèutica molt més marcada. En aquest segon cicle, els alumnes tenien un any d'estudis comuns i després dues branques, una de lletres i l'altra de ciències. El nombre d'assignatures es va reduir notablement i es va procedir a una reorganització del tipus i nombre d'exàmens. Durant el primer curs del primer cicle es cursava *Nociones generales de geografía e Historia Universal*. Durant el segon curs *Nociones de Geografía e Historia de América*.

En el tercer curs es feia la *Geografía e Historia de España*. Certament no deixava d'ésser curiosa la proposta, ja que passava d'aspectes generals a aspectes més concrets, si bé val a dir que l'estudi de la història i la geografia d'Amèrica en el segon curs és un xic desconcertant. Durant el curs comú del segon cicle la història tornava a tenir protagonisme, en aquest cas l'assignatura es denominava *Historia de la civilización española en sus relaciones con la universal*.

La proclamació de la Segona República Espanyola el 14 d'abril de 1931 va comportar importants canvis en l'Ensenyament. Un català republicà, Marcel·lí Domingo i Sanjuan es va fer càrrec del ministeri d'Instrucció Pública derogant d'immediat la legislació vigent, reimplantant amb algunes modificacions el pla

* Conferència pronunciada a Mollet del Vallès el 20 d'octubre de 2001, en el marc de les Jornades de Tardor «República i moderitat».

d'estudis de 1903, a l'espera d'aprofundir legislativament en noves reformes. A continuació es va dissenyar, a corre-cuita, un pla provisional que afectava parcialment les matèries d'ensenyament secundari (*Colección Legislativa de España*, vol. 3, de 1931, Madrid, 1931, pàg. 432-435). Durant el tercer any es cursava la *Geografía e Historia de España* i durant el quart la *Historia Universal*. La coexistència de tres plans d'estudis va comportar, lògicament, una gran confusió.

La reforma reglada va venir, un cop aprovada la Constitució, de la mà del nou ministre Fernando de los Ríos. El Pla d'Estudis de juliol del 1932, es basava en el de 1903 (*Colección Legislativa de España*, vol. 3, de 1932, Madrid, 1932, pàg. 102) i *Colección Legislativa de España*, vol. 4, de 1932, Madrid, 1932, pàg. 204-205). Aquestes primeres mesures es van complementar amb la promoció, el desembre del 1932, d'un ampli projecte de remodelatge de la instrucció primària i l'ensenyament secundari (*Proyecto de ley leído por el Sr. Ministro de Instrucción Pública y Bellas Artes para la Reorganización de la Primera y Segunda Enseñanza*. Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española. Apéndice nº 9 a la sesión del 9 de diciembre de 1932, pàg. 1-8). Es donava molta importància als idiomes moderns i a les assignatures optatives: tanmateix, s'insistia força en les orientacions de tipus pedagògic. L'ensenyament secundari quedava fixat en set anys i s'hi ingressava a l'edat de deu anys. Durant el primer curs s'estudiava *Geografía e Historia*. Durant el tercer curs s'estudiava *Historia de España* i durant el quart *Historia Universal*.

Sota el govern del radical Samper i essent ministre d'Instrucció Pública Filiberto Villalobos, es va produir, el 1934, un nou arranjament del Pla d'Estudis de Secundària (*Colección Legislativa de España*, vol. 4, de 1934, Madrid, 1934, pàg. 380-385). Segons els nous canvis a primer curs es cursava *Geografía e Historia*, i la mateixa assignatura es repetia, augmentant la complexitat de continguts al segon, al tercer, al quart i al cinquè.

Pel que fa a l'objecte d'estudi de la història a secundària, la Història d'Espanya (político-cultural) i, en menor mesura, la Història Universal, són els protagonistes principals. En cap moment hi ha història de Catalunya, ni a Catalunya, ni òbviament, fóra (llevat dels centres de primària sota control de la Generalitat republicana). La Història de Catalunya, cas d'explicitar-se, ho feia com a part integrant de la Història d'Espanya i en la proporció o importància que li atorgués el pensament historiogràfic del moment.

A Catalunya, la victòria republicana del 1931 va portar l'Esquerra Republicana de Catalunya a diferents instàncies de poder, entre elles la nova Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona. Els republicans es van apressar a continuar l'obra iniciada per la Mancomunitat de Catalunya i per la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona. De fet, bona part dels moderns grups escolars projectats es van acabar durant el període republicà, alhora que es van iniciar nous projectes.

La Generalitat es va preocupar per garantir la formació dels mestres, i el mateix 1931 va crear per decret (22 d'agost) l'Escola Normal de la Generalitat adquirint els seus estudis una categoria universitària. El mateix 1931, es creava també per decret (26 d'octubre) l'Institut-Escola, que havia d'esdevenir l'avançada peonera de la renovació i catalanització de l'ensenyament secundari a Catalunya.

En poc temps l'Institut-Escola, que va ubicar-se al Parc de la Ciutadella, esdevingué pol de referència de la renovació pedagògica, tant de primària com de secundària. Professionals entusiastes com Angeleta Ferrer, Josep Estalella, Enric Bagué, van donar el tremp que la nova institució necessitava. En el camp de la geografia van destacar els esforços de renovació pedagògica, gràcies a l'impuls de Lluís Solé Sabarís. En el camp de la història, i potser per primer cop d'una manera sistemàtica, es van aconseguir progressos en el camp didàctic. La història de Catalunya es contemplava com estructurant, i Enric Bagué va saber donar a la història una metodologia didàctica nova i atractiva, basada en el coneixement directe del paisatge històric, en les excursions, en el coneixement del patrimoni i en simulacions i representacions. També va exercir docència a l'Institut-Escola un historiador que esdevindria cabdal en la historiografia catalana: Jaume Vicens i Vives.

La Generalitat també va impulsar les Escoles d'Estiu, que van passar a dependre, a efectes d'organització, de la nova Escola Normal.

Amb tot, la redacció definitiva de l'Estatut del 32 va resultar un tant ambigua en el camp de l'ensenyament, ja que l'Estat no va traspasar ni centres, ni escoles, ni docents, veient-se la Generalitat obligada a potenciar una xarxa pròpia.

La revolta feixista del juliol del 36, i la victòria popular a Barcelona, van col·locar l'ensenyament en una delicada situació. L'escola confessional va desaparèixer de facto, calia posar ordre en el caos i donar un pas endavant, fent rutllar de nou l'ensenyament en una situació revolucionària. A fi de sortir de l'impasse, el mateix juliol del 1936 es va decretar la creació del Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU), en el qual es van integrar docents de variades procedències, incloses les de tradició llibertària de les escoles racionalistes.

El CENU va aconseguir èxits notables, va dissenyar tota una nova planificació de l'ensenyament, que comprenia des dels nivells d'escola bressol fins els politècnics universitaris. Tot insistint en criteris de renovació pedagògica, es va procedir a una tasca urgent de formació de mestres, d'adaptació de locals i de recerca de tota mena de recursos. Potser el major i indiscutible èxit del CENU va ser aconseguir, en plena guerra i a partir del curs 1937-38, la pràctica universalització de l'ensenyament primari. La consigna *Cap nen sense escola, cap escola sense mestres* va poder acomplir-se en un grau altament satisfactori.

El CENU va implantar, de cop i per a totes les escoles, la gratuïtat, la coeducació, el neutralisme (entès en la dimensió laica i ideològica) i un

acceptable nivell de catalanització de la llengua i continguts. Èxits que caldria matisar molt des del punt de vista qualitatiu, però valuosos tenint en compte la conjuntura extraordinàriament difícil que en aquells moments vivia Catalunya.

Les matèries objecte d'estudi de l'ensenyament primari van ser arranjades donant-se instruccions per a la seva impartició. La història es plantejava en una dimensió molt correcta, tenint en compte les edats dels infants, ja que es posava l'èmfasi en aspectes de vida quotidiana a través del temps, i en visions diacròniques del treball, la ciència, la tècnica, etc., enquadrant l'esforç didàctic en la tradició de l'escola activa. En una ordre de la Generalitat del 12 de setembre del 1938, signada pel Conseller de Cultura Carles Pi i Sunyer es donaven les Normes generals del treball escolar, que havien d'orientar l'activitat pedagògica de les escoles catalanes. Reproduïm, a continuació els paràgrafs que fan referència a la geografia i a la història.

«..Grups d'infants en els primers anys de l'Escola Primària

...Extreure de l'observació i del medi i de la vida que volta l'Escola, motius per a exercicis de càlcul procurant relacionar el càlcul amb qüestions veritables i viscudes, les qüestions a resoldre han d'ésser molt senzilles, operant només amb unitats i desenes. S'han d'excloure les operacions amb dades desmesurades. Amb la resolució de les qüestions senzilles s'iniciarà el raonament del càlcul escrit.

Observació i reflexió davant les coses, els accidents, els fenòmens del medi que volta l'escola; concretar amb llur nom les coses, els animals, els vegetals, etc.

Aquesta observació del medi ha d'ésser insistent i curiosa i com a base i font de les activitats escolars, més o menys teòriques. Res de coneixements fraccionats en assignatures, només noció global del medi com a base i concentració de tots els coneixements.

Narració de llegendes i biografies d'homes notables....

...Grups d'edats intermitges

...Estudi del medi geogràfic i històric de l'escola, de la barriada, del terme municipal, de la comarca. Relacionar-lo amb nocions generals de la geografia. Paisatge del terme municipal, orografia, hidrografia, vegetació, comunicacions, indústries, etc. del terme municipal o de la comarca. Nocions generals sobre orientació, climes, població, cultius, produccions, etc. Documents i referències verbals, sobre fets històrics relacionats amb el poble i la comarca. Aplicació dels mateixos temes relacionats amb Catalunya, Espanya, Europa i el món en general.

S'ha de procurar eliminar dels ensenyaments geogràfics i històrics, com en els altres ensenyaments, el memorisme i la subjecció a les lliçons i textos escrits. Partir del dibuix i de la interpretació de plànols senzills del poble, del

terme municipal, etc. Proveir la natural curiositat de l'infant amb fotografies, projeccions, lectures, documents, mapes, etc., que portin a la idea més exacta de les èpoques i dels països més o menys llunyans.

S'aconsella instal·lar a l'escola senzills aparells que permetin a l'infant fer permanents i acurades observacions meteorològiques.

Comparació entre la vida de l'home primitiu i la civilització actual, i breu visió de les diverses etapes històriques. No la història de reis i batalles, sinó la història de l'esforç humà en les distintes èpoques i països per a dominar la naturalesa i construir la civilització: història de la navegació, del vehicle, de l'habitable, de l'enllumenat, del vestit, del treball, dels instruments de llaurar, del llibre, etc.

...Grups de les darreres edats de l'Escola Primària

...Exercicis: Problemes sobre construccions geomètriques: àrees, volums, interpretació de plànols. La geografia de Catalunya i d'Espanya. Regions naturals. Nocions de cada una de les àrees continentals. Interpretació de mapes i cartes meteorològiques, etc.

És aconsellable d'establir la correspondència interescolar nacional i internacional, lligam de l'aprenentatge geogràfic, el qual ha de tendir a destacar l'aspecte humà sobre el merament descriptiu.

Nocions de l'evolució de la humanitat en les distintes èpoques, i l'evolució dels vincles socials, el treball, els costums, els descobriments, l'art, el progrés, etc.

La lluita dels pobles per la llibertat en les èpoques moderna i contemporània. La Constitució espanyola, Estatut de Catalunya. La guerra actual, la significació ideològica i com a guerra d'independència.

S'ha d'assignar més valor a la recerca de documents, fotografies, lectures, etc. per tal de construir una visió històrica original, que a l'aprenentatge de lliçons d'una història d'interpretació ja feta, sense perdre's, però, en un fraccionament excessiu que negligiria la síntesi dels grans processos històrics...»

Òbviament, el resultat de la guerra va tallar la primera experiència prometedora de renovació escolar de la història.